

Platon o duszy i ciele

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Richard Shusterman, *Myślenie poprzez ciało. Rozwinięcie nauk humanistycznych – uzasadnienie dla somaestetyki*, tłum. Sebastian Stankiewicz, s. 52–53.
- Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Jutrzenka. Myśli o przesądach moralnych*, tłum. Stanisław Wyrzykowski, Łódź-Wrocław 2010, s. 361–362.
- Źródło: Stanisław Judycki, *Niematerialna dusza*, [w:] *Filozofuj!*, 2015 nr 4, s. 17–20.
- Źródło: Platon, *Fedon*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 175.
- Źródło: Platon, *Timaios*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 217.
- Źródło: Platon, *Prawa*, tłum. Maria Maykowska, Warszawa 1997, s. 726.
- Źródło: Platon, *Fedon*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 152.
- Źródło: Platon, *Fedon*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 153.

Jednym z elementarnych doświadczeń człowieka jest odróżnienie aktów psychicznych (mentalnych) od cielesnych (fizycznych). Czy doświadczenie to jest wyrazem istnienia w człowieku dwóch zasadniczo odmiennych bytów, najczęściej zwanych duszą i ciałem, czy też jest pozorem, za którym stoi jeden byt manifestujący się w różny sposób?

To pytanie było nieobce religiom i filozofii od dawna. Jednej z najbardziej znaczących odpowiedzi na nie udzielił Platon.

Twoje cele

- Zapoznasz się z problemem psychofizycznej natury człowieka i stanowiskami filozoficznymi z nim związanymi – monistycznym (w wersji spirytualistycznej i materialistycznej), dualistycznym, naturalistycznym i antynaturalistycznym.
- Zrekonstruujesz stanowisko dualizmu psychofizycznego zawarte w filozofii Platona.
- Zanalizujesz wybrane formy przejawiania się założeń dualizmu psychofizycznego w kulturze.
- Rozróżnisz stanowiska dualizmu psychofizycznego, monizmu spirytualistycznego i monizmu materialistycznego w konkretnych sytuacjach.

Przeczytaj

Dualizm antropologiczny

Niewątpliwie to Platonowi zawdzięczamy jedną z najważniejszych konstrukcji filozofii europejskiej – dualistyczne ujęcie człowieka, czyli pogląd, że człowiek składa się z dwóch substancjalnie różnych bytów: **śmiertelnego ciała** oraz **nieśmiertelnej duszy**. Formułując to stanowisko, Platon wykorzystał, ale i przekroczył myślenie zarówno presokratyków, jak i Sokratesa, a także religii [orfickiej](#). Jakie znaczenie ma ta dualistyczna konstrukcja dla rozumienia życia człowieka, jego aktywności poznawczej oraz tego, jak powinien postępować?

Po pierwsze, w filozofii Platona dualizm psychofizyczny wiąże się z [poglądami metafizycznymi](#) tego filozofa.

Niematerialna dusza istnieje wiecznie i jest źródłem życia, ciało jest materialne, śmiertelne i jako takie jest jej przeciwieństwem. Pokrewieństwo [ontyczne](#) duszy z wiecznotrwałymi ideami oraz ciała z empirycznymi, skończonymi rzeczami wskazuje na to, że człowiek jest osadzony w dwu fundamentalnie różnych światach. Tworzy to metafizyczną hierarchię:

S.P. Panasenko, *Orfeusz i Eurydyka*, 1993 r.

Orfizm opierał się na misteriach, które związane były ze świętymi pismami – ich autorstwo przypisywano mitycznemu pieśniarzowi Orfeuszowi.

Źródło: dostępny w internecie: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Platon

Fedon

A zobacz no rzecz i z tej strony, że jak długo razem są dusza i ciało, jemu: służyć i podlegać nakazuje natura, a jej: panować i władać. Z tego względu które z nich dwojga wydaje ci się podobnym do tego, co boskie, a które do tego, co śmiertelne? Czy nie zdaje ci się, że to, co boskie, jest zrodzone do władzy i rządu, a to, co śmiertelne, do podlegania i służby?

Po drugie, w takiej perspektywie Platon widzi również procesy poznawcze. Ponieważ przedmiotem rzeczywistej wiedzy jest rozumnie poznawany świat idei, nie zaś świat zmysłowo poznawalnych i zmiennych rzeczy, to władze poznawcze – będący częścią duszy rozum oraz przynależne ciału zmysły – niejako powtarzają hierarchię duszy i ciała.

((Platon

Fedon

Nieprawdaż, i tośmy przedtem mówili, że dusza, ilekroć się ciałem posługuje do rozpatrywania czegoś, więc albo wzrokiem, lub słuchem, albo innym jakimś zmysłem – bo to właśnie znaczy posługiwać się ciałem: rozpatrywać coś za pośrednictwem wrażeń zmysłowych – wtedy ją ciało za sobą wlecze w dziedzinę tego, co nigdy nie jest jednakie, i ona się błąka i niepokoi, i zawrotu doznaje jak pijana, bo się takich rzeczy tknęła?

– Tak jest.

– A ilekroć rozpatruje coś sama w sobie, natenczas leci tam, w dziedzinę tego, co czyste i wiecznotrwałe, i nieśmiertelne, i zawsze jednakie; ona tego krewna, zawsze się do tego zbliża, ilekroć sama z sobą zostanie [...]. A ten stan jej nazywają rozumem.

Źródło: Platon, *Fedon*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 152.

Po trzecie, dualizm Platoński wyznacza hierarchię wartości etycznych. Tylko realizacja wartości wyższych, właściwych duszy (duchowych), może nadać rzeczywisty sens życiu i jedynie one mogą nadać wartość cielesności. Cielesność nie jest więc autonomicznym źródłem pozytywnych wartości.

((Platon

Prawa

I nie czci zaprawdę swej duszy człowiek, który piękność cielesną przenosi nad cnotę; wtedy właśnie swą duszę znieważa ostatecznie, uznając ciało za cenniejsze od duszy – jakżeż fałszywie! Nic przecież, co jest zrodzone z ziemi, nie jest godniejsze czci od tego, co pochodzi

z nieba, i ten, kto inaczej myśli o duszy, nie uświadamia sobie wcale, jak przedziwny skarb lekceważy.

Źródło: Platon, *Prawa*, tłum. Maria Maykowska, Warszawa 1997, s. 726.

Wszystkie trzy wątki uzasadniają Platońskie przekonanie, że ciało jest więzieniem duszy, oraz przekonanie, że śmierć to rozłączenie duszy i ciała, ale jednocześnie wolność i przejście do prawdziwego życia. Dlatego *ci, którzy filozofują jak należy, troszczą się i starają o to, żeby umrzeć, i śmierć jest dla nich mniej straszna niż dla wszystkich innych ludzi.*

Filozofia Platońska idzie śladem Sokratejskiego postulatu troski o duszę, rozumianego jako wyzwalamie tkwiących w niej możliwości. Doczesne życie człowieka jako tymczasowa jedność bytu psychofizycznego jest w perspektywie platonizmu dynamiczne i procesualne. Na dynamikę życia składa się nieustanny konflikt między duchowością i cielesnością, gdzie każdy z tych dwu wymiarów może wpływać na jakość życia człowieka, opanowując go i poddając właściwym sobie regułom. Dobro wywodzi się z podległości ciała względem dobrze uporządkowanej duszy. Zło wywodzi się z niewłaściwego uporządkowania zarówno duszy, jak i ciała.

((Platon

Timaios

Nikt nie jest zły umyślnie. Tylko skutkiem jakiejś wadliwej konstytucji ciała i przez niewłaściwe wychowanie człowiek zły staje się złym.

Źródło: Platon, *Timaios*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 217.

Ostateczny wynik konfliktu między duchowością i cielesnością ma oczywiście znaczenie dla pośmiertnych losów duszy. Wszystko to, co czynimy jako istoty duchowo-cielesne, uzyskuje pełny sens dopiero w perspektywie **eschatologicznej**. Perspektywę tę wyznaczają Platońskie koncepcje sądu nad duszami, winy, kary i nagrody oraz ewentualnego przechodzenia duszy do kolejnych wcieleń.

((Platon

Fedon

Otóż kiedy tam tak jest, to skoro przybędą umarli na miejsce, do którego duch opiekuńczy każdego odprowadza, naprzód sąd się nad

nimi odbywa: którzy też życie pięknie i zbożnie spędzili, a którzy nie.

Źródło: Platon, *Fedon*, [w:] tegoż, *Dialogi*, tłum. Władysław Witwicki, Gdańsk 2000, s. 175.

Portret Rene Descartesa, znanego szerzej jako Kartezjusz, autorstwa Fransa Halsa z 1648 r.

Źródło: dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dualistyczne stanowisko Platona należy zaliczyć do antynaturalistycznych. Jest ono oczywiście przeciwstawne również **monistycznemu** ujmowaniu człowieka, z jakim mamy do czynienia w koncepcjach **spirytualistycznych**, w których uznaje się wyłącznie istnienie ducha, albo materialistycznych, redukujących duchowość do aspektu biologicznego lub społecznego. Jakkolwiek platoński dualizm dominował w myśli filozoficznej do czasów nowożytnych, jego obrazy były zróżnicowane. Ważną interpretację, idącą w kierunku większego podkreślenia funkcjonalnej jedności psychofizycznej człowieka, stworzył Arystoteles. Koncepcja Platona była podejmowana w myśli chrześcijańskiej i współtworzyła charakterystyczną dla chrześcijaństwa awersję do cielesności. Wiek XVII przyniósł nową wykładnię dualizmu ciała

i duszy autorstwa **Rene Descartesa** i szereg koncepcji idących śladem jego propozycji. Z kolei współczesne interpretacje problemu psychofizycznego są tworzone przede wszystkim na gruncie dyscypliny filozoficznej zwanej filozofią umysłu, ale z istotnym udziałem nauk – psychologii, neurofizjologii, biologii czy genetyki. W jej obrębie mówi się jednak nie tyle o kwestii ciała i duszy, ile o kwestii ciała i umysłu, świadomości i mózgu, jaźni i organizmu itp.

W kulturze współczesnej motyw dualizmu psychofizycznego jest obecny nadal, jakkolwiek charakterystyczne dla tradycji platońskiej konfliktowość oraz hierarchiczność duszy i ciała ustępują na rzecz interpretacji równoważących oba komponenty i rehabilitujących twórczą rolę cielesności.

Słownik

eschatologia

(gr. *eschatos* – ostateczny, *logos* – wiedza) doktryna o charakterze religijnym lub filozoficznym dotycząca kresu istnienia świata oraz pośmiertnych losów człowieka

monizm

(gr. *monos* – jedyny) stanowisko filozoficzne zakładające jednorodność bytu, czyli sprowadzające rzeczywistość do jednej zasady; przedstawicielem monizmu spirytualistycznego był G. Berkeley, materialistycznego – Demokryt, K. Marks, panteistycznego – stoicy, B. Spinoza

naturalizm

(łac. *naturalis* – przyrodzony, naturalny) stanowisko filozoficzne, zgodnie z którym istnieje tylko rzeczywistość naturalna (w znaczeniu przyrodnicza) i może ona być wyjaśniona na gruncie samej siebie (praw przyrody) bez odwoływania się do rzeczywistości zewnętrznej (transcendentnej), na przykład Boga lub Platońskiego świata idei; antynaturalizm jest stanowiskiem opozycyjnym, zakładającym istnienie rzeczywistości transcendentnej, zewnętrznej i niezależnej od naturalnej

ontyczny

(z gr. *on* – byt) odnoszący się do sposobu istnienia czegoś

orfizm

nurt religijny w starożytnej Grecji (VII w. p.n.e.), poświęcony kultowi Dionizosa; orficy uznawali nieśmiertelność i wyższość duszy nad ciałem oraz *wędrówkę dusz* – stąd nazwa pochodząca od imienia Orfeusza

spirytualizm

(łac. *spiritus* – duch) odmiana monizmu, stanowisko filozoficzne, zgodnie z którym istnieją wyłącznie substancja duchowe

Schemat

Polecenie 1

Zastanów się, jak odpowiedzieliby na postawione pytania reprezentanci trzech wymienionych stanowisk filozoficznych:

- dualizmu psychofizycznego;
- monizmu spirytualistycznego;
- monizmu materialistycznego.

Pod numerkami ukryte są odpowiedzi, służące sprawdzeniu twoich założeń.

Czy człowiek posiada ciało i duszę, które są substancjalnie różne?

DUALIZM
PSYCHOFIZYCZNY

1

MONIZM
SPIRYTUALISTYCZNY

2

MONIZM
MATERIALISTYCZNY

3

Czy akty duchowe dadzą się sprowadzić do biologicznej aktywności mózgu?

DUALIZM
PSYCHOFIZYCZNY

4

MONIZM
SPIRYTUALISTYCZNY

5

MONIZM
MATERIALISTYCZNY

6

Czy dusza może istnieć poza ciałem?

DUALIZM
PSYCHOFIZYCZNY

7

MONIZM
SPIRYTUALISTYCZNY

8

MONIZM
MATERIALISTYCZNY

9

1. TAK

2. NIE

3. NIE

4. NIE

5. NIE

6. TAK

7. TAK

8. TAK

9. NIE

Polecenie 2

Spróbuj dociec, jakie elementy twoich potocznych przekonań bazują na założeniach trzech omawianych stanowisk.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Oznacz zdania jako prawdziwe lub fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W swojej koncepcji duszy Platon wykorzystał wątki orfickie.	☐	☐
Z punktu widzenia Platona dusza istnieje wiecznie, ale to ciało jest źródłem życia.	☐	☐
Filozofowie, zdaniem Platona, zajmują się śmiercią, ponieważ traktują ją jako ostateczny kres życia duszy.	☐	☐
Sens życiu nadaje, według Platona, realizacja wartości duchowych.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Uzupełnij hasła w krzyżówce.

1.									
2.									
3.									
4.									
5.									

1. Stanowisko Platona w kwestii psychofizycznej.
2. Stanowisko mówiące, że istnieje tylko rzeczywistość przyrodnicza.
3. Władza poznawcza przynależna ciału.
4. Stanowisko metafizyczne uznające istnienie tylko jednego bytu.
5. Autor nowożytnej interpretacji problemu psychofizycznego.

Ćwiczenie 3

Uzupełnij Platoński tekst podanymi wyrazami, nadając im właściwą formę gramatyczną:

dusza, ciało, czysty, śmierć, mądrość, wyzwolenie

Tylko tę mamy wskazówkę, istotnie, że jeśli kto z nas pragnie kiedy poznać coś w sposób

, musi się od i samą tylko oglądać rzeczywistość samą. Wtedy dopiero spełni się nam zapewne to, czego pragniemy, osiągniemy to, czego się zowiemy miłośnikami: . Dopiero jak pomrzemy, wedle tego toku myśli, a za życia nic. Bo jeżeli niepodobna, będąc w , niczego poznać na , to jedno z dwojga: albo nigdy w ogóle wiedzy posiąć nie można, albo dopiero po . Wtedy będzie sama w sobie oddzielona od , a przedtem nie.

Ćwiczenie 4

Zaznacz – za Platonem – jakie różnice między duszą a ciałem są charakterystyczne dla badania aspektu metafizycznego, a jakie dla badania aspektu poznawczego.

1. Wieczność/skończoność. metafizyczny/poznawczy.
2. Rozpatrywanie tego, co jest niezmiennie/rozpatrywanie tego, co jest zmienne. metafizyczny/poznawczy.
3. Śmiertelność/nieśmiertelność. metafizyczny/poznawczy.
4. Posługiwanie się rozumem/posługiwanie się zmysłami. metafizyczny/poznawczy.

Przeczytaj fragment tekstu pt. *Niematerialna dusza*, a następnie odpowiedz na pytania pod tekstem.

((Stanisław Judycki

Niematerialna dusza

Duszę ludzką należy pojmować jako siłę konfigurującą działania ludzkiego ciała i mózgu tak, aby były one zdolne do życia, ale przede wszystkim jako siłę umożliwiającą wytwarzanie wielorakich treści kulturowych, w tym też tworzenie treści naukowych i treści należących do poznania potocznego itd. Współcześnie przeprowadza się komputerowe skanowanie różnych obszarów mózgu i na podstawie bardzo ogólnych korelacji, czyli współwystępowania, między określonym stanem ludzkiej świadomości a konkretnym obszarem mózgu wyciąga się wniosek, że to mózg myśli. Jednak z korelacji nie wynika generacja, czyli z tego, że stany mózgowe współwystępują ze stanami umysłowymi, nie wynika, że mózg wytwarza umysł.

Analogicznie, obserwując z samolotu miasto oświetlone nocą, moglibyśmy wyciągnąć wniosek, że światła w oknach ludzkich domów są tym samym, co myśli ludzi, którzy w nich mieszkają, a gdy światła te zgasną, trzeba byłoby wnioskować, że nikt o niczym już nie myśli. [...] Co jest zatem najlepszym możliwym wyjaśnieniem faktu, że człowiek ma dostęp do tak różnorodnych treści: czy to, że „neuronowa płątana” jego mózgu zaczyna w pewnym momencie swojego rozwoju być zdolna do myślenia, czy to, że ta biologiczna struktura jest wyłącznie przekątnikiem dla bodźców płynących ze świata i jako taka jest konfigurowana przez całkowicie inny czynnik, który tradycja myśli ludzkiej od prapoczątków nazywała duszą? Co ma wspólnego słoń z – powiedzmy – liczbą siedem? Niezbyt wiele, poza tym, że obie te „rzeczy” są przedmiotami w najszerszym rozumieniu słowa „przedmiot”. A zatem co mają wspólnego ze sobą niesłychanie skomplikowane treści

umysłowe, do których wytwarzania i pojmowania zdolni są ludzie, z neuronami? Jeszcze raz trzeba podkreślić, że w wypadku współistnienia czynników tak różniących się od siebie jak rozum (dusza rozumna) i materia za czystą fantazję należy uznać hipotezę, iż korelacja równa się generacji.

Źródło: Stanisław Judycki, *Niematerialna dusza*, [w:] *Filozofuj!*, 2015 nr 4, s. 17–20.

Czy autor przyjmuje stanowisko monistyczne?

☐ Nie.

☐ Tak.

Jaką relację między budową biologiczną a umysłem człowieka odrzuca autor wypowiedzi?

☐ Korelacji.

☐ Przyczynowo-skutkową.

Ćwiczenie 6

Wskaż przykłady potocznych wypowiedzi, w których poprzez odwołania do dualistycznego ujęcia natury człowieka ludzie próbują wykpić się od odpowiedzialności.

Współczesna filozofia zwraca uwagę na rolę doświadczenia cielesności w rozpoznawaniu i kształtowaniu relacji międzyludzkich. Równoważy w ten sposób dominację ducha charakterystyczną dla dualizmu Platońskiego. Zapoznaj się z fragmentem pracy współczesnego filozofa, Richarda Shustermana. Czy zgadzasz się z takim spojrzeniem na współczesność? Spróbuj znaleźć w historii lub współczesnej kulturze dwa przykłady cielesnych zachowań (nawyków) wyrażających i chroniących określone normy oraz dwa przykłady świadczące o wciąż obecnej dominacji ducha. Opisz te zachowania oraz przytocz wyrażane normy.

((Richard Shusterman

Myślenie poprzez ciało. Rozwinięcie nauk humanistycznych – uzasadnienie dla somaestetyki

Wspólność i indywidualne zróżnicowanie naszych ciał jest poważnie obarczone znaczeniem społecznym. Zwracamy się do naszej wspólnej formy cielesności, doświadczenia, potrzeb i cierpień wtedy, gdy życzliwie wyciągamy ręce do bardzo różnych grup etnicznych i kultur. Ale też odwrotnie, ciało (dzięki kolorowi skóry i włosów, rysom twarzy, a także gestykulacji) jest najlepszym miejscem dla wyrażenia naszego zróżnicowania i dla okazania nieżyczliwości. Większość etnicznych i rasowych niechęci nie jest produktem racjonalnego myślenia, lecz głębokich uprzedzeń, które zaznaczają się cielesnie jako niejasne i niepokojące uczucia, wzbudzone przez inne ciała; uczucia, których doświadczamy nie wprost i dlatego funkcjonują one poniżej poziomu wyraźnej świadomości. Z tego powodu takie uprzedzenia oraz uczucia opierają się korektom i są odporne na zwykłe, dyskursywne argumenty o tolerancję, które można by zaakceptować na racjonalnym poziomie, nie zmieniając instynktownej siły uprzedzenia. Najczęściej zaprzeczamy, że w ogóle mamy takie uprzedzenia. Dzieje się tak dlatego, ponieważ nie zdajemy sobie sprawy, że je odczuwamy. Pierwszym krokiem do kontroli nad nimi lub do ewentualnego ich wymazania jest kształtowanie cielesnej świadomości dostrzegania ich w sobie. [...]

Będąc wpisanymi w nasze ciała, normy społeczne i wartości etyczne są

w stanie podtrzymać swą moc bez potrzeby, by ustanawiać je w sposób wyraźnie sprecyzowany i narzucać na drodze prawnej. Są one zachowywane milcząco oraz narzucane przez nasze cielesne nawyki – włączając w to zakorzenione w ciele nawyki odczuwania. [...] ideologie dominacji mogą być potajemnie zmaterializowane i zachowane dzięki zakodowaniu ich w normach cielesnych, które podobnie jak cielesne nawyki są uważane za rzecz oczywistą i z tego też powodu wymykają się krytycznej świadomości. Normy, które mówią, że kobiety w danej kulturze powinny mówić wyłącznie cicho, jeść z gracją, siedzieć ze złożonymi nogami, chodzić za mężczyzną, mieć zawsze zawoalowaną i pochyloną głowę, a wzrok opuszczony – wyrażają i zarazem wzmacniają opresję płciową. Dominacja wyrażana w tak subtelny sposób jest szczególnie trudna do przezwyciężenia, ponieważ nasze ciała zostały nią przeniknięte do tego stopnia, że one same buntują się przeciw jej przezwyciężeniu, jak w sytuacji, gdy młoda sekretarka mimowolnie czerwieni się, drży, wzdryga się, a nawet płacze, próbując zaprotestować przeciw komuś, wobec kogo została wyćwiczona cielesnie, aby szanować go jako swego przełożonego. Jakiegokolwiek skuteczne przezwyciężenie opresji powinno w związku z tym zakładać somaestetyczną diagnozę nawyków cielesnych i odczuć, które wyrażają tę dominację, jeśli się chce, aby zostały one pokonane wraz z opresyjnymi warunkami społecznymi, które je spowodowały.

Źródło: Richard Shusterman, *Myślenie poprzez ciało. Rozwinięcie nauk humanistycznych – uzasadnienie dla somaestetyki*, tłum. Sebastian Stankiewicz, s. 52–53.

Jednym z najbardziej radykalnych krytyków platonizmu był Fryderyk Nietzsche. Zapoznaj się z poniższym tekstem i w krótkiej rozprawce zrekonstruuj główną myśl Nietzscheańskiej krytyki, dotyczącej rozumienia wolności w platonizmie, oraz Nietzscheańskie alternatywne rozumienie wolności.

((Fryderyk Nietzsche

Jutrzenka. Myśli o przesądach moralnych

Dusze śmiertelne! — Najużyteczniejszym snadź nabytkiem ze względu na poznanie jest to, iż wyrzeczono się wreszcie wiary w nieśmiertelność duszy. Obecnie może ludzkość czekać, obecnie nie potrzebuje już się spieszyć, drzeć z pośpiechu i pochłaniać jak ongi nawpół przetrawione myśli. Bowiem ongi zbawienie biednej »wiekuistej duszy« zależało od jej poznania podczas krótkiego żywota, musiała ona rozstrzygać z dziś na jutro — »poznanie« miało straszną doniosłość! My zaś odzyskaliśmy odwagę do błąkania się, próbowania, tymczasowych wyników — toć nie przypisuję wszystkiemu tak wielkiej wagi! — i właśnie dlatego mogą pokolenia oraz jednostki podejmować się zadań o takiej doniosłości, iż pierwaj wydawałyby się one szaleństwem i naigrawaniem się z nieba i piekła. Wolno nam eksperymentować ze sobą! Co więcej, wolno to czynić ludzkości! Największych ofiar nie złożono jeszcze poznaniu — ba, samo przeczucie takich myśli, jakie obecnie działalność naszą poprzedzają, byłoby ongi bluźnierstwem i zrzeczeniem się wiekuistego zbawienia.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Jutrzenka. Myśli o przesądach moralnych*, tłum. Stanisław Wyrzykowski, Łódź-Wrocław 2010, s. 361–362.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Platon o duszy i ciele

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VI. Filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej. Uczeń:

2) objaśnia platońską teorię poznania, definiując termin anamneza;

3) krytycznie rekonstruuje platoński argument na rzecz nieśmiertelności duszy z jej podobieństwa do wiecznych idei (Fedon, 78 d – 80 b);

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Uczeń opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

2) filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej (punkt VI);

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory antropologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o istotę człowieka (naturalizm lub redukcjonizm biologiczny lub społeczny – antynaturalizm lub antyredukcjonizm, np. personalizizm);

2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny);

4) o życie po śmierci biologicznej (mortalizm – immortalizm na przykładzie wybranej koncepcji nieśmiertelności).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji. Uczeń:

- analizuje problem psychofizycznej natury człowieka;
- charakteryzuje stanowiska filozoficzne związane z psychofizyczną naturą człowieka: monistyczny (w wersji spirytualistycznej i materialistycznej), dualistyczny, naturalistyczny i antynaturalistyczny;
- wskazuje obecność założeń dualizmu psychofizycznego w kulturze;
- stosuje wiedzę dotyczącą stanowiska dualizmu psychofizycznego, monizmu spirytualistycznego i monizmu materialistycznego w praktyce, wskazując ich różnicę na podanych przykładach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rybi szkielet;
- schemat.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Platon o duszy i ciele”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Przypomnijcie, czym była dusza dla filozofów starożytnych.*

Faza realizacyjna:

1. **Rybi szkielet.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą rybiego szkieletu, opracowując temat: Dualizm psychofizyczny zawarty w filozofii Platona. Nauczyciel rysuje na tablicy uproszczony szkielet ryby i w razie potrzeby wyjaśnia metodę. W głowie ryby umieszcza problem do przeanalizowania. Następnie uczniowie zgłaszają podstawowe czynniki, które ich zdaniem wpływają na przedstawioną sytuację. Uczniowie zgłaszający poszczególne czynniki muszą je uzasadnić. Następnie uczniowie uzupełniają mniejsze ości szkieletu, podając, w jaki sposób i w jakim stopniu na sytuację mogą mieć wpływ mniejsze elementy. Na koniec chętni uczniowie formułują wnioski na podstawie zebranych pomysłów.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Wybrany uczeń odczytuje treść poleceń:
 - *Zastanów się, jak odpowiedzieliby na postawione pytania reprezentanci trzech wymienionych stanowisk filozoficznych: dualizmu psychofizycznego, monizmu spirytualistycznego, monizmu materialistycznego.*
 - *Spróbuj dociec, jakie elementy twoich potocznych przekonań bazują na założeniach trzech omawianych stanowisk.*Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia nr 2–5 z sekcji „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenie 6. „Wskaż przykłady potocznych wypowiedzi, w których poprzez odwołania do dualistycznego ujęcia natury człowieka ludzie próbują wykić się od odpowiedzialności.”
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 7 i 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.
2. Posługując się dotychczasową wiedzą, przedstaw stanowisko, pogląd lub koncepcję opozycyjną do dualizmu psychofizycznego Platona.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 1, Warszawa 2005.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1-5, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.